

Marxizm, Türkiye Solu ve Küreselleşme

"Reformistler, mücadeleden kaçmak adına, düşmanı gözlerinde büyütürler."

(Mahir Çayan)

Erhan Baltacı

Giriş

26 Haziran 2000 tarihinde, Clinton ve Blair tarafından dünya kamuoyuna açıklanan "Genom Projesi", egemen güçlerin yaşadığımız dünyaya nasıl baktıklarına ilişkin önemli bir ipucu veriyor. Bu iki başkanın basit bir bilimsel araştırmanın sonuçlarını dünya kamuoyuna sunmalarında önemsenmesi gereken bir yan var. Clinton'ın başkanlığı bırakmasından sonra yaşamını tümüyle insani işlere adanmasında da benzer bir durum söz konusu. Her iki başkanın da yaşanan belli bazı süreçlerin figüranları oldukları ortada. İdeolojik olarak sermayenin ve piyasaların sözcülüğü, politik kimliklerini şekillendiriyor. Her ikisi de tüm insanlığın kurtuluşunun, sözcüsü oldukları güç odaklarının elinde olduğunu söylüyor. İnsan ömrünün uzatılmasına imkan veren projeyi sunmak, onlar için ideolojik bir anlama sahip.

Proje insan evriminin temel taşı olan DNA'nın haritasını çıkarıyor. Basına yansıtılan, kadın ve erkeğin evrimsel farklılığı, birçok hastalığa çare bulunması gibi magazineller dışında, öne çıkarılan bir başka başlık vardı: İnsanların ırksal farklılaşmasının DNA haritasında bir karşılığı yok,

yani; insanların sarı, beyaz ve siyah olarak ayrıştırılmasının bir önemi kalmadı. Çünkü ayırım gözetmeksizin tüm insanlar aynı genetik yapıya ve evrim sürecine sahip. Böylece insanlık farklı bir boyutta, eş düzleme yerleştiriliyor, sınırları ortadan kalkıyor ve tüm bireyler, emek-güçleri ve ürünleriyle, metalaştırılabilir kılınıyor. Hiçbir tarihsel ya da coğrafi farklılık, bu sürecin karşısında duramıyor. Kapitalizm, kendi sonsuzluğunun yeni bir dayanağını, yeni bir bilimsel veriyle sağlamlaştırmış oluyor. Uluslararası sermayenin önünde artık hiçbir engel kalmadığı, farklı bir düzlemde yinelenmiş oluyor. Emek ve sermayenin ayrı ayrı ve bütün olarak karşılıklı yeniden üretim süreçleri kendine ait bir zemin oluşturuyor. Emeğin ve sermayenin insani bir anlamı ve yüklemi yoksa, her ikisi de iktisadi ve tarihsel yasalar uyarınca gelişkin araçlarla birbirlerine bağlanıyor.

Yaşanan sürecin sözcüleri, emek-sermaye çelişkinin yapısal olarak ortadan kalktığını, özneler arası herhangi türden karşıtlığın anlamsızlaştığını söylüyor. Çünkü her özne yeryüzünde kendi ortak kimliğinde çerçevesinde var olabiliyor. Birbirleri arasında kendi özgün varlıklarını yok sayan, herhangi bir çatışmaya zemin kalmıyor. Mesele artık insanların tek tek özneler olarak sürece müdahale edebilecekleri belli bir demokrasi ve özgürlük alanının oluşturulmasında düğümleniyor. Öznelerin tarihten ve verili güç ilişkilerinden hız almaları mümkün görülüyor. Herkes tarih-aşırı bir düzlemde, yan yana duruyor. Herhangi bir devletin devletler arası, herhangi bir bireyin bireyler arası, herhangi bir tekelin tekeller arası ya da herhangi bir halkın halklar arası ilişkilerde özne anlamda öne çıkmasının tarihsel bağlamı yok oluyor. Devletin bireyi; tekellerin halkları ezmesi imkansızlaşıyor. Ordular, devletin fiili güç aracı olmaktan çıkıyor, piyasaların hizmetine sunuluyor.¹ Ulusal güç olarak ordunun işlevi, ulusların; tarihten dayanak bulan ilişkiler kümesinin anlamsızlaşmasıyla farklılaşıyor. Rekabetin ve anarşinin dayattığı kaos, üst organları talep ediyor ve insanlığın bölünerek değil, birleşerek kurtulabileceği vazediliyor.² Kapita-

¹ "Küreselleşme teorisine göre, Çin'in ABD Donanması'nın Güney Çin Denizi'ni terk etmesini ısrarla talep etmesi irrasyonel bir şeydir. Her şeyden önce, donanma orada serbest ticareti korumaktadır ki bu herkesin yararına." (Peter Beinart, "Zamanımızın Bir Yanılsaması", *Cogito*, Sayı: 26, Bahar 2001, s. 246)

² Küresel piyasanın yasal, kabul gören, demokrasinin ilkelerini yansıtan bir siyasi çerçeveye ihtiyacı var. Bu çerçeveyi meşru kılan ideoloji oluşmadan, küreselleşme büyük tartışmalara ve kavgalara

lizm temel belirleyici unsur olarak insanları eşitliyor, süreci homojenleştiriyor, evrensel ilerlemeyi ve refahı getiriyor, demokrasiyi yaygınlaştırıyor, devleti ortadan kaldırıyor ya da en azından önemsizleştiriyor.³

Bütün bunlar küreselleşme yoluyla kapitalizmin; meta, sermaye, kar gibi başlıklar üzerinden, kendini yeniden üretim sürecini farklı ve yoğun bir düzeye taşıdığını gösterir. Kapitalist süreçler dışında bağımsız bir alan saptanamaz. Yapısal zorunluluklar sonucu kapitalizm bir dışsal bağlama ihtiyaç duymaz. Kendini yenilemenin iç dinamiklerini oluşturur. Bunun önemli bir boyutu, kapitalistlerin her şeyi pazara taşımak zorunda oluşlarıdır. Bu anlamda artık metanın kendi imgesi de metalaştırılabilir hale gelir. Kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki açığı daralır. Metalaşma, 'insani gelişim'in karşısına ya da dışına değil, içine yerleştirilir. Her şey piyasada yer bulabilmek adına sınırlarını silikleştirir. Sonuçta, piyasalar bir tür "özgürlük ve barış" alanı olarak tanımlanır. Ancak söz konusu yatay ve dikey düzlemlerde (zaman-mekansal) sınıra gelmiş olduğu fikri, kapitalizmin doygunluk noktasına ulaştığını, bunun da onun yıkımını çağırıldığını söylemek anlamına gelmez. (Wallerstein)

Kapitalizm eski dönem aristokrasiyi ya da SSCB'yi yıkar-ken de meta ve sermayenin dinamizminden yararlanır. Daha doğrusu, meta ve sermayenin hareketliliği, kar temelli oluşları uyarınca, verili ilişkileri parçalar ve farklı bir biçimde yeniden bir araya getirir. Üretim-dolaşım-tüketim bütünlü-

yol açabilir. Son on yılda dünya ölçeğinde tek süper gücün ağırlığı hissedildiğinden, sınırlı kalmış olabilir. Ancak zamanla Birleşik Avrupa, Çin, Hindistan gibi tek bir süper gücün tekeli kırılacak çeşitli güç odakları oluştuğunda, daha derin meşruiyeti olan bir politik düzenlemeye duyulan ihtiyaç da artacak. Yerel ve ulusal benliğin korunabileceği, ancak küresel piyasanın da denetleneceği yeni bir sentez arayışı 21. yüzyılda ideolojik tartışmaların özünü oluşturacak." (Kemal Derviş, "G-20 Toplantısındaki Konuşması", **Foreign Policy**, Ocak-Şubat 2001, s. 22) Derviş'in yaklaşımı belli ölçüde küresel bir Keynesçiliği içeriyor. Devlet ve piyasa arasındaki sentezi sosyalizm ve kapitalizm arasındaki bir sentez olarak kavrayan yaklaşımının teorik bir anlamı yok. (20. yy sonunda egemen olan ekonomik model kapitalizmin ve sosyalizmin yararlı unsurlarını birleştiren bir sentez olarak gelişti./ a.g.m. s. 20) Bu arada sosyalizmin ve Marksizmin bu bağlamda devletçilikle tanımlanması ayrı bir sorun.

³ Carlos M. Vilas, "Küreselleşme Hakkında Altı Yanlış Görüş", Çev.: Yeşim Özmen, Hakan Arslan, **Özgür Üniversite Forumu**, Haziran-Eylül 2000, Sayı: 11, s. 29

günde, meta ve sermaye hareketliliği karın aracılığıyla pazarı genişletir. Üretimde eski biçimlerden farklı olarak, yeni sınıflar oluşur. "Ücretli emek, yeryüzüyle -toprak ve araziyle- üretimin doğal koşulları olarak ilişkiyi ve bununla bağlantılı, üretimin düzenlendiği 'gerçek topluluk'u yok eder. Sermaye, mülkiyeti metalaştırır, tümüyle devredilebilir kılar ve onun para aracılığıyla çevrilebilmesini sağlar. Söz konusu bu iki süreç önceki üretim tarzlarının çözülme dönemini gerektirir." (Marx, *Grundrisse*)⁴

Bu anlamda ilerleme, öznelerin uzamsal hakimiyetlerini geliştirmesinden, hareket alanlarını genişletmesinden başka bir şey değildir. Bilimsel bir anlamı yoktur. Bilim, ilerlemenin nedenlerini anlamaya çalışır. Belirleyici olan maddi süreçleri tanımlar. Ancak burada bilimin, geleceği öngörüp göremeyeceği sorunu ortaya çıkar. Geçmiş-bugün-gelecek bütünlüğünde, sadece bugün'e indirgenen bilimsel-teorik faaliyet, "olanın, ihtimallerin içindeki en iyisi olduğu" fikrine takılır. Çünkü o şekilde olmasının nedenselliği açıklandığında, gelecek de yine farklı güç ilişkileri kombinasyonuna havale edilir. Her seferinde bilim bir adım geridedir. Bilim var olanın betimlenmesinden ve öykülendirilmesinden öteye gitmek zorundadır. Öngörü nasıl mümkün olur?

Zaman kavramı süreç kavramından ayrılmalıdır. Zaman felsefi, süreç bilime içkindir. Verili anın tüm zamanı vermesi idealist bir fikirse, sürecin verili bir andaki güç ilişkilerini ve zaman-mekansallığı anlatması da idealisttir. Her şeyi tarihsel okumak Hegel'e özgüdür. Sürecin zamansal kesitlerin sıralanışı olarak görülmesi tarihsel ve iktisadi süreçleri verili ana indirger. Bilim an'a körse, anda verili olan her şeyin tanımlanması bilim olamaz. Bilim her an'da bulunan şeylerin, o anı da kesen ana eksenini bulmak olarak görülemez. Böylesi bir yaklaşım, 'madde'yi gerçekteki madde, süreci maddi zaman olarak görmeye; maddi süreçleri felsefi anlamaya götürür.

Bu açıdan, Marx'ın tekelleri, küreselleşmeyi, dünya piyasasını, krizleri ve nihai olarak kapitalizmin ortadan kalkacağını öngörmesinin anlamı nerededir? Marx bu öngörü imkânına, yaşadığı dönemde, özellikle politik düzlemde dönen komünizm tartışmaları üzerinden, "komünizm"i nesneleştirmesi ve bilimin konusu haline getirmesi ile kavuşmuştur. Belli bir bilimsel-teorik bağlamda, tarihsel ve iktisadi süreçler

⁴ Marx'tan aktaran: A. Giddens, *Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi*, Çev.: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yay., Ocak 2000, s. 87

komünizmi işaretlemektedir. Ancak özenle, bilim içinde kaldıkça, komünist toplumu tasavvur etmemiştir. Çıplak gerçeğe ilişkin değil teorik gerçeğe ilişkin konuşmuştur.

Belli bir ampirik verinin yapısal süreçleri gösterdiğini düşünmek yanıltıcı olabilir. Örneğin, Thatcher ve Reagan'ın belli bir dönemde uyguladıkları politikaların, toplumsal ve iktisadi süreçlerde önemli değişikliklere neden olduğunu söylemek mümkün müdür? Tarih ve ekonomi bilimi için her iki dönemsel politika tali midir? Basit bir ampirik veri olarak mı alınacak; yoksa yapısal ilişkileri ele verdikleri teslim mi edilecektir? Gerçeğin anlaşılmasında, haklarının teslim edilmesinin teorik bir anlamı var mıdır? Bu teorik olarak ne işe yarar?

Küreselleşme tartışmalarında da benzer bir sorun vardır: Küreselleşme ampirik bir veri midir? Yoksa; bilimsel bir anlamı var mıdır? Bu, emperyalizm için de söz konusudur. "Kapitalizmin en yüksek aşaması" ifadesi (Lenin) emperyalizme, kapitalizmin yasaları nezdinde, geçiciliği işaretler. Lenin'in yapmak istediği emperyalizm üzerinden kapitalizmin geçiciliğini vurgulamaktır. Sonrasında Stalin, Leninizmin, emperyalizm ve devrimler çağıının Marksizmi (bilimi) olduğunu ifade eder. Emperyalizme belli bir tarihsel özgüllük atfetmek, onun özel yasaları olduğunu söylemeyi ön gerektirir. Böylece, ilk dönem kapitalizmine Marx'ın Marksizmi (Her ne kadar Marx "Ben Marksist değilim" dese de!) emperyalizm aşamasına da Leninizm denk düşer. Benzer bir işlem bugün yeniden küreselleşmeye karşı da yapılmalı mı? "Küresel Emperyalizm"⁵e karşı Marksizm yeni bir gelişme aşaması çıkarmak zorunda mı?

Tarih bilimi bağlamında bu yaşananların "yeni" bir tarafı yoktur. Belli güç odaklarından yola çıkmak, geçmiş toplumsal ekonomik formasyonları çözümlenmede anlamsızsa, kapitalizmin çözümlenmesinde de anlamsızdır. Bir neşter darbesiyle tarihte açılan yarıktan içeriye bakıp hareketleri, dinamikleri ve güçleri diyalektik yöntemle görmeye çalışmak

⁵ " 'Ulusal emperyalizm'in karşısına Lenin Marksizm-Leninizmi çıkardı. Marksizm, yeni bir gelişme aşaması olan 'küresel emperyalizm'in karşısına yeni bir gelişme aşamasını çıkarması gerekiyor. Çünkü, küresel sermaye küresel emeği motive ediyor. Küresel kapitalizm küresel sosyalizme yol açıyor. Ulusal emperyalizminin 'Tek Ülkede Sosyalizm'e yol açması gibi küresel kapitalizmin de küresel sosyalizme yol açması kaçınılmaz görünüyor... Küresel anti-emperyalizmin her türlü milliyetçilikten arınması gerekiyor." (Kenan Somer, Kızılıcak Sayı: 6, Şubat 2001, s. 13-14)

idealist bir tarzdır. "Köpek kavramı havlamaz"sa (Spinoza) fizik bilimindeki "hareket" de gerçekteki gibi hareket etmez ve tarih biliminde de böylesi hareket eden, dinamik güçler ve onların çatışmaları yoktur. Geçmişten çözümlenmenin verili zaman-mekansal kesitine taşınan olgu ve olaylar belli rasyonelliğin sınırlarına mahkum edilemez. Bilişsel sürecin sonsuzluğu karşısında, onun zaman-mekansızlığında, geçmişe ait her şey *yan yanadır*.

Kapitalizmin ortadan kalkacağı teorik gerçeği, geçmiş üretim biçimlerine gönderme yapılarak, onların yokluğuyla açıklanamaz. Feodalizmin fiili olarak ortadan kalkmış olması, onun teorik imkansızlığına dayanak oluşturmaz. Nedenellik yine teorik düzlemde oluşturulmalıdır. Sürecin belirleme ilişkisi içinde, mekanik algılanışı, süreci öyküleştirebilir. Geçmişten feodalizmin ortadan kalktığı kesite nasıl gelindiğinin tanımlanması belli başlangıç noktasını da öngerektirir. Bu nokta bilimde yoktur. Bilim böylesi bir noktayı belirlemez. Onun için sadece yasaların ortaya çıkarılarak sürecin tanımlanması vardır. Bu açıdan, "süreç" fikri "zaman" fikrinden epistemolojik açıdan ayrıştırılmalıdır. Çünkü zaman belli bir mekanı da talep ederek, teoriyle gerçek arasında bir geçişi, belli bir özneye ya da öznelerin içerildiği bir bileşkeyle⁶, sağlar. Sosyalizmden "önce" yer alan tüm formasyonlar teorik düzlemde *yan yanadır*. Ancak sosyalizmin henüz yaşanmamışlığı onun da oraya yerleştirilemeyeceği anlamına gelmez. Çünkü sosyalizm ve komünizm teorik olarak "yaşanmıştır". Sosyalizmin ya da komünizmin diğerlerinden farklı olarak, öznelerin bilinçli etkinliği sonucu gerçekleşeceği fikri böylesi bir yanlış teorik işlemde kaynaklanır. Bunun kökeni Marx'a kadar izlenmeli, yanlışlıklar giderilmelidir. Öncesiz-sonrasızlığın hüküm sürdüğü teorik düzlemde, sosyalizm de komünizm de diğerleri gibi nesneleştirilmiştir. Kapitalizm, sonrasında yaşanacak herhangi bir üretim ilişkisi tarafından tanımlanamaz. İyi-kötü, doğru-yanlış türünden sıfatlarla anlaşılabilir. Tarihin öznesiz ve amaçsız bir süreç oluşu fikrinde içerilen anlam, kapitalizmin, üretici güçler-üretim ilişkileri diyalektiği adındaki "idea"nın biçimlenişi olduğu fikrini yadsır. Kapitalizm de, bu ideanın kapitalistler nezdinde ete kemiğe kavuşması değildir. Marx'ın kapitalizmi nesneleştirmesi, toplumsal-tarihsel sü-

⁶ "Tek ve evrensel bir öznesi gerçekten olmayan tarih, çeşitli öznelerin şu ya da bu yöndeki iradi girişimlerinin bir bileşkesi olarak yol alır." (Metin Çulhaoğlu, "Türkiye Sözü 'Post'lardan Ne Kadar Muaf?", *Sosyalist Politika* Haziran 1996, Sayı: 9, s. 44)

reçlerde ekonominin belirleyiciliği fikriyle eşgüdümlüdür. Tarihsel süreçlerin zorunlu olarak proletarya diktatörlüğüne varacağını söyleyen Marx, bu sonuca ancak proletaryayı özneleştirerek değil, aksine nesneleştirerek ulaşabilir. Verili bir zaman-mekansal kesitte, güç ilişkilerini ampirik olarak tanımlayan Marx, onun tarihsel nedenlerini ve yapısal ilişkilerini ortaya koyarken, güç ilişkilerinin her bir tarafını öznel anlamından sıyırmak, soyutlamak ve onları nesneleştirmek zorundadır.

Teoride emek-sermaye karşıtlığı fiziksel bir karşıtlık olarak anlaşılamaz. "Proletarya" insanlığın özgürlük yürüyüşünün bayrağını taşıyan son güç olarak görülemez. Politik alanda herhangi bir öznenin kendi varlığını sınıfla tanımlamasının tarihe karşı hiçbir hükmü yoktur. "Elveda proletarya"nın hiçbir teorik anlamı yoksa, işçiciliğin de politik bir anlamı yoktur. Verili süreç herhangi bir sınıf açısından anlaşılamaz. Bu göreliktir. Sınıfların zorunlu tarihsel oluşumunu görmeyen, sadece onların fiziki çarpışmalarını gören bir analiz teorik-bilimsel değildir. Kapitalizmin sistematik, bütünsel yapısı her türlü olguyu metalaştırması özgüllüğünde tanımlıdır. Bu nedenle, her şey öznelce özgün ve geçici niteliklerini sürecin kaçınılmazlığına karşı çıkarırlar. Postmodernizmin bu açıdan sisteme karşı belli bir şiddet içerdiği ifade edilir. Bu bağlamda postmodernizm, "düşünsel bir isyan biçimi" olarak her türlü üst-anlatıya saldırır. Bu, solun da girdiği bir gayya kuyusudur. Fiziki, maddi güce karşı düşsel-düşünsel belirsiz bir güç çıkarılır. Her şeyin metalaştırıldığı, sermayenin ve piyasaların her türlü sürece hakim olduğu bir gerçeklikte, her özgül olgunun görece bağımsızlığı ve ayrı, kendine ait tarihi tanımlanır. Söz konusu tarihler öyküsel, genel tarih ise öznel rollerini oynadığı bir oyundur. "Bütün tarih kuramsaldır ve bütün kuramların bir konumu vardır."⁷ Konum dışı bir yer yoktur. Yani öznenin kendini zamana ve mekana göre tanımlayışı tarihe yansıtılmış oluyor, böylece her öznenin (bireyin) tarih karşısında hakkı teslim ediliyor. Genelde bilim, özelde tarih bilimi bu söylenenler üzerinden öznenin algısal ve bilişsel sınırlarına mahkum ediliyor.

Bilim (Tarih bilimi) güç ilişkilerini ve zaman-mekansallığı tanımlamaz. Marx'ın teorisinde (meta ve sermaye bağlamında) kapitalizm, bu nedenle sınırlara kördür. Her ne kadar İngilte-

⁷ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, Çev.: Bahadır Sina Şener, Dost Yay., Ankara 1997, s. 80

re verili kapitalist iktisadın en gelişkin ölçeğini verse de Marx'ın analizi İngiltere ile sınırlı değildir. Meta üretimi ve sermaye birikiminin olmadığı yerlere girip eski ilişkileri yıkaçağı pratik bir gereklilikle değil bilimsel bir zorunlulukla anlaşılır.

Üretim ve tüm ekonomik süreçler öznelerince kavranamaz.

"Son tahlilde tüm ekonomi zaman ekonomisine indirgenebilir" (Marx) önermesi, zaman'ı nesneleştirdiği ölçüde anlamlıdır. Aksi takdirde, insan-birey öznenin yaşamsal sınırlılığı teorik işlemde belirleyici olur. Bilime felsefe bulaştırılır. Bilim, zaman ve mekanı tanıyamıyorsa, ekonomi bilimi zamana ve mekana ait ampirik olguları nesneleştirdiği ölçüde bilimdir. Geçici, kısmi ve sınırlı olgular içindeki kalıcı, yerleşik ve yapısal ilişkileri çıkararak, bilim zaman-mekana ait sınırlılığı aşar.

Engels, *Ludwig Feuerbach*'ta Hegel'den neyi miras aldıklarını anlatır: "Gerçek olan akli, akli olan gerçektir" önermesi değil, "var olan her şey yok olmayı hak eder" önermesi onlar için önemlidir. Devamında şunları söyler: "Tıpkı burjuvazinin büyük endüstri, rekabet ve dünya pazarı yoluyla sağlam, saygın kurumları pratikte yok etmesi gibi, bu diyalektik felsefe de bütün son saltık doğruluk ve ona karşılık düşen bir son saltık insanlık durumu kavramlarını yok eder. Onun için hiçbir şey son, saltık, kutsal değildir. Bu felsefe her şeyle ilgili ve her şeydeki geçici karakteri açığa vurur; onun önünde, aşağıdan yukarıya çıkışın, göçüp gidişin aralıksız sürecinden başka hiçbir şey dayanamaz. Diyalektik felsefenin kendisi de bu sürecin düşünen beyinde yansımından başka bir şey değildir. Doğaldır ki bu felsefenin tutucu bir yanı da vardır: belirli bir bilgi ve toplum aşamalarının kendi zamanları için doğruluğunu tanır. Bu görüş tarzının tutuculuğu görecedir; devrimci karakteri saltıktır."

Burada Engels bilim içi hiçbir şey söylemiyor, ancak söz konusu tutuculuk verili bir bilgi nesnesini "mistik" bir diyalektik kavrayışla ayrıştırıp, parçalar arasındaki karşılıklı ilişki aracılığıyla aşamaz. Ayrıca burjuvazi denen bir öznenin yukarıda sayılan işleri yapması da mümkün değildir. Yasalar uyarınca, kaçınılmaz bir biçimde yaşanan nesnel bir süreç içinde "saygın kurumlar" yok olmuştur. Diyalektiğin felsefi anlaşılışı bilime taşınmaz.

Tarih bilimi, tarihsel olgu ve olayları zaman-mekansal bağlamlarından sıyırtır. Herhangi bir tarihsel olguyla ilgilenen

kişi, özdeşleşmeye girerek, söz konusu olgunun zaman-mekansal kesitiyle ilişkiye girer ve kendi kesitini o olgunun konumlandığı kesite dayatır. Böylece, olgunun içinde olduğu süreç tanımlanamaz, kaotik (belirsiz) bir hal alır. Bu açıdan şu sözler önem kazanır: "Gösterenlerin içinin kökten boşaldığı bir dünyadayız. Anlam yok. Sınıf yok. Tarih yok. Sadece bitmeyen bir 'mıış gibi'ler dünyası."⁸

* * *

"Evrensel emek, örneğin keşifler ve icatlar, bilimsel emektir."⁹

Tarihsel süreçler, insan-doğa ilişkisi bağlamında görülemez. Her iki boyutun bütünsel planda nesneleştirilmesi zorunludur. Yoksa İnsan ve Doğa ayrı birer öznel faktör olurlar. Bilimde özneler yer yoksa, öznel alan tanımlamalarına da izin verilemez. Doğanın nesneleştirilmesi insanın da buna içerilmesi, tüm toplumsal-tarihsel süreçlerin *doğallıkta* kavranmasını getirir. Toplum yasaları doğa yasaları uyarınca anlaşılmalıdır. Fizik bilimini tarih biliminden ayıran seçtiği bilgi nesnelere aittir. Bu nesnelere insan denilen faninin anladığı anlamda bir zamanı-mekani ve buna bağlı olarak süreçlere etki eden gücü yoktur. Tarih bilimi Marx adındaki faninin öznel müdahalelerine maruz kalmış olabilir ama bu Marksizmi ne 19. yüzyıla ait bir bilim, ne de "kapitalizmin yapısında var olan çelişkilerini inceleyen bir bilim" yapar.¹⁰

Bilim teknolojiyle aynı şey değildir. Teknoloji, bilimin gerçekteki yüzü olarak görülemez. Teknoloji, bilimden önce de vardı ve "bilimsel emeğin" sonucu olarak şekillenmiyordu. Komünizm ise bilimin özgürleştiği, tekniğin tümüyle geliştiği doğal zemin olarak anlaşılabilir. Aklın tüm maddi süreçlere hükmedeceği fikri farazidir, ya da "bugün"de verili teknik ve bilim, geleceğe gönderme yapan böylesi bir fikir ile kavranamaz.

Marx, insan-doğa ilişkisini 1844 *Elyazmaları*'nda şöyle belirler: "Doğa insanın inorganik, insan doğanın inorganik uzantısıdır." *Kapital*'de ise doğa ve insanı öznellikleriyle

⁸ Widdowson'dan aktaran: Keith Jenkins, a.g.e., s. 78

⁹ Marx'tan aktaran: J. D. Bernal, *Marx ve Bilim*, Çev.: Öner Ünalın, Bilim ve Sosyalizm Yay., Ankara 1991, s. 49

¹⁰ (Fredrick Jameson, "Gerçekte Var Olan Marksizm Üzerine Beş Tez", Çev.: Ercüment Özkaya, *Teori ve Politika*, S. 5, Kış 1997, s. 62) "Marksizm... 'kapitalizmi çözümleyen bilim' olarak kalmalı." (Metin Çulhaoğlu, "Türkiye Solu İçin İlmihal Denemesi", *Sosyalist Politika*, Sayı: 11, Aralık 1996, s. 14),

değil, nesneleştirerek anlar, yer yer Hegelci izler taşısa da, kapitalizmin yasalarını kendi özgünlüğünde, tüm iç dinamiklerini nesneleştirerek inceler. Felsefeden bilime geçiş uğrağı öznesizdir. Marx'ta bu uğrak sorunludur. *Grundrisse*'le birlikte öznesizlik belirmeye başlar, bilim içi işlemler kendini gösterir.

İnsan-doğa ilişkisi felsefidir. Her iki kategori de tarih aşırı anlamlara sahiptir. Gökyüzünden yeryüzüne indirilen felsefe (Marx) insanı ya da doğayı "emek"le tanımlayamaz. Kapitalizm, insan bedeninin özgürleşmesi, ancak onun doğal uzantısı emeğin esir düşmesi üzerinden tanımlanamaz. Üretim araçlarının yüklendiği insanal-evrensel emek artık insandışı ama arızı bir tarihsel öge tarafından mülk edilmiştir. Böyle bir şey olmadığı gibi, sınıfların varlık zemini böylesi bir özgürlük-esaret ikiliğine göre tanımlanamaz.

Emeğin ve sermayenin yeniden üretim süreçleri belli bir alanda (fabrika, pazar, varoşlar, merkez-çevre vb.) anlaşılabilir. Söz konusu olan ampirik verilerdir ve bunlar da bilim için talidir. Tersten, emek ve sermaye belli konuma göre tanımlanamaz. Bilim söz konusu ampirik verilerin saptanmasıyla sınırlanamaz.

* * *

Türkiye Solu'nda ampirik olana kilitleme verili bir durumdur. Teorik faaliyetini; güç ilişkilerine, güçlerin konumlanışına, nitel ve nicel şekillenmelere, anlık yer değiştirmelerine, yani tümüyle politik düzlemde anlamlı olan başlıklara indirgemıştır. Emperyalizm ve küreselleşme meselelerini de böylesi bir indirgemenin sonucunda kavramaya çalışır. Bu, politik güç olamayan özne(ler) için tümüyle lüktür. Politik düzlemde, kendi konumunu, gücünü kendisi dışında seyreden süreçler uyarınca tanımlamasının ne teorik ne de politik anlamı vardır. Bu bağlamda, Türkiye Solu'nun, teorik ve politik düzlemlerde Marksizmle ilişkilmesini sorgulaması gerekir. Bunu yaparken, kendi coğrafi (Türkiye) ve politik (sol) yerini devreye sokmamalıdır. Aksi takdirde, teorik olarak *Anthony Giddens*'in ifade ettiği bir alana; Marksizmin dışına düşer.¹¹ Kısacası kendi öznel konumu teorik faali-

¹¹ "Soyut düzeyde Heidegger'in felsefesinden ve daha temel düzeyde modern coğrafyacıların yazılarından etkilenen bu çalışmada, zaman-mekan ilişkilerinin sosyal teorinin tam merkezine yerleştirilmesi gerektiğini ileri sürdüm.... Marx'tan farklılığımı ortaya koyarken, alternatif bir tarih yorumunun unsurlarını oluşturmak istiyorum." (A.Giddens, a.g.e.; s. 3-4)

yette yer bulmamalıdır. Politik açıdan zaman ve mekan, öznenin süreçteki konumunu işaretlemesiyle, önemlidir. Türkiye Solu, teoriden devşirdiği imgeyi gerçeğe taşımamalıdır. Kendi gücünün sınırlarını görmesi ve ona göre hareket etmesi ancak güç ilişkilerinin haritasını çıkararak mümkündür. Bu harita gerçeğin düşüncedeki haritası değil, maddi gerçek olan öznenin verili gerçekteki hareket alanının haritasıdır.

Bugün dünyada ve Türkiye'de sol küreselleşmeye –önceden emperyalizme olduğu gibi–, politik öznenin düşünselliğinde şekillenen haritası uyarınca bakıyor. Bir tür üst-anlatı olmasıyla küreselleşme, teorik ve politik düzlemlerde alan açmayı güçleştiriyor. Küreselleşmeye karşı çıkarırken, anti-kapitalistlik bir araç olarak şekilleniyor. 1960'lardaki isyanda, düşünsel planda yerel ve mikro unsurlar, küreselleşme sürecinin nesnel büyüklüğü ve güçlülüğü tespiti üzerinden öne çıkarılıyor. Kapitalizmin büyüklüğü ve güçlülüğü ön kabul ediliyor ve çıkışı olmayan verili yatay ilişkilerde, 1940'ların refahçı ve kalkınmacı (*Keynesçi*) ekonomisine gönderme yapılarak hareket alanı bulmaya çalışılıyor. Politik düzlemdeki bu ekonomist tavır en dürüst biçimine II. Enternasyonal'de ulaşmışken, söylenenler ve yapılanlar devrimciliğe zemin sunmuyor.

Küreselleşme sözcüğü dünya coğrafyasına gönderme yapar. Zamansal (oluşsal) gelişimin en üst mekansal boyutunu vurgular. Emperyalizm sözcüğünün, yıkılmış imparatorlukların yayılmacılığına gönderme yapmasına benzer bir işlem, burada da vardır: İktisadi ve tarihsel süreçler belli bir mekan algılayışıyla tanımlanır ve bu sefer dinsel metinlerin eleştirisine benzer bir işlem yürütülür. Nasıl ki İslam, orucu gün doğumundan gün batımına kadar geçen sürede tarif eder ve rasyonalist mantık da "Peki Eskimolar oruç tutamayacak mı?" sorusunu yöneltir, küreselleşme karşıtlığı da böylesi bir mantıkla şekillenir. Genel olarak, kapitalizm gerçek bir küreselleşmeyi sağlayamayacağı üzerinden eleştirilir. Çünkü bunu ancak Marksizm ile yüklenmiş bilimsel akıl gerçekleştirebilir.

Oysa ki gelecekte dünya, eşitliğin ve özgürlüğün tüm yeryüzüne yayılmasına fırsat kalmadan bataabilir de. Bu kapitalizmin nihai zaferi sonucu olamaz. Bunun arkasında kapitalizmi kapitalistler özelinde anlamak vardır. Küreselleşme, onların fiili varlık alanlarının sonuna geldiğini gösterir ve bu açıdan onlar kendi yıkımlarını insanlığın yıkımına dönüştürürler. Bunun –bilerek–, karşısında olmak gerek-

mektedir.

Marx, bilim ve kapitalizm

"Fizikçilerin bugün genel bir anlamda söylediği şudur: Maddeden önce ne zaman ne de mekan, anlamı olmak bir yana, mevcut değildi; dolayısıyla, fiziksel zaman-mekanın nesnel özelliklerini, maddi süreçlerin özelliklerinden bağımsız olarak kavramak mümkün değildir. Ancak, zaman ve mekan konusundaki bütün nesnel kavramlaştırmaları bu özgül kavramlaştırmaya tabi kılmak hiç de gerekli değildir, çünkü bu kavrayışın kendisi de maddenin oluşumu ve evrenin kökeni konusunda belli bir görüşe yaslanan bir yaratıdır. Zaman, mekan ve fizikte zaman-mekan kavramlarının tarihçesi gerçekten de güçlü epistemolojik kopuşların ve yeniden biçimlenmelerin damgasını taşır. Çıkarmamız gereken yalın sonuç, ne zamana ne mekana maddi süreçlerden bağımsız nesnel anlamlar yüklenemeyeceği ve bu kavramları temellendirmenin ancak maddi süreçleri araştırmakla mümkün olacağıdır... Bu materyalist bakıştan hareketle, zaman ve mekan konusundaki nesnel kavrayışların zorunlu olarak toplumsal yaşamın yeniden üretimine hizmet eden maddi pratik ve süreçler aracılığıyla yaratıldığını iddia edebiliriz... Zamanın ve mekanın nesnelligi... toplumsal yeniden üretimin maddi pratiğince yaratılır; bu pratik coğrafi ve tarihsel bakımdan farklılaştığı ölçüde, toplumsal zamanın ve toplumsal mekanın kuruluşunun farklılaştığını görürüz. Kısacası, her özgül üretim tarzı ya da sosyal formasyon kendine özgü bir zaman ve mekan pratikleri ve kavramları bohçası içerecektir."¹²

Marxizm böylesi bohçalar bulup, içlerindeki ortaya döken bir bilim anlayışına sahip olamaz. Zaman ve mekandaki değişimleri gözleyip onların art alanındaki maddi süreçleri anlar. Bu açıdan, "zaman ve mekan konusundaki bütün nesnel kavramlaştırmaları fiziksel kavramlaştırmaya tabi kılmak" zorunludur. Bilimin durduğu belli bir zaman-mekansal kesit yoktur. Tümüyle zaman ve mekanın dışındadır. Bilgi nesnesinin gerçek nesneyle hiçbir ontolojik bağı yoktur.

Her üretim tarzının ya da sosyal formasyonun *özgüllüğü* önemli bir teorik meseledir. Her türden özgüllük tarihsel "hareketliliğin" temel bir *uğrağı* olarak görülemez. Bir toplu-

¹² David Harvey, *Postmodernliğin Durumu*, Çev.: Sungur Savran, Metis Yay., İstanbul 1997, s. 230

mun bütündeki konumundan söz edilemez. Bu, teorik düzeyde, bütünün sınırlarını ön gerektirir; bu da belli bir zaman-mekan tasavvurunu devreye sokar. Sınırların tanımlı olabilmesi için zamana ve mekana gönderme yapılması icab eder. Oysa bilim, sınırları geçici ve iğreti bulur, onlara üstten bakarak, belli bir nedenselliğe oturtur.

"Bir toplumun birliğini, yalnızca 'bir yerde olma'ya -bütün'ün an'daki ifadesine- bağlamak, gerçek toplumlarda varolan ayrılmaları, her türden toplumsal sistemin farklı düzeyleri arasındaki gerilim ve çelişkileri yeterince kabul eden bir toplum modeli oluşturmayı engeller."¹³

Bütüne ilişkin genel soyutlama parçalarda içerilmiştir. Parçanın belli bir zamanda ve mekandaki tanımlanması, bütünün verili herhangi bir an'da görülebilmesini düşündürür. Herhangi bir tarihsel kesitte bütün aranamaz. Bütünün yapısal hareketliliğinden söz edilemez. Yapılar durağandır. "Durgun sularda düşünerek" (Althusser) ortaya çıkarılır.

Feodalizmin dünyanın neresinde ya da ne kadar sürdüğünün teorik bir anlamı yoktur. Feodalizmi çözümlerken, feodalizmin özgüleştirelmesi onu belli bir an'a indirger. Sonsuz zaman içinde birkaç bin yılın bile bir anlamı yoktur. İşlemi basitleştirmek için söz konusu birkaç bin yıl bir an'a indirgenebilir. Böylece yatay düzlemdeki tüm veriler sadeleştirilerek soyutlamanın önü açılır. Soyutlamanın mekan ve zaman ölçeğinde gerçekleştirilmesi, bilimsel bilgiyi göreceliğe mahkum eder. Mekandaki tüm hakimiyet ilişkileri ya da zamandaki tüm yeniden üretim süreçleri temel alınarak yapılacak bir soyutlamanın bilimsel bilgiye değil ideolojik kanılara, sanrılara yol açacağı aşıkardır. Zamana ve mekana ait tüm olguların ampirik veri olmak dışında, bilim için bir anlamı yoktur. Bilimin an'a kör olması doğruysa, onun zaman ve mekan ilişkilerine de soğuk ve nötr olduğunu tespit etmek gerekir.

Zaman ile hareket arasında kurulan ilişkide de temel bir sorun vardır. Heraklit'in maddenin temel özü (arche) olarak ateşi belirlemesi, onun kendi iç devinimi ile ilgilidir. O ateş ki hep yandı, yanıyor ve yanacaktır. Lenin de kendi maddecilik anlayışının bundan farklı olmadığını söyler.

Felsefedeki, doğrudan insan yaşamına gönderme yapan böylesi tespitlerin bilim için anlamı olmasa gerektir. Mekan-

¹³ Althusser'den aktaran: A. Giddens, a.g.e., s. 47

daki maddi değişikliklerin "yanarak" zamana dönüştüğünü, onun hareketliliğinin özü teşkil ettiğini düşünmek bilime içkin değildir.

Fizikteki "hareket" tümüyle durağandır. Fizik, insan denilen faninin hareketi gündelik yaşamda algıladığı gibi anlamaz. Hareketin iç dinamiklerini ayırıştırmak gündelik bilinç ile mümkün değildir. Gündelik bilinç hareketi total olarak kavramaya meyillidir. Kendi öznel varlığının temel ölçü birimi olmasından, her şey ideolojik olarak anlam kazanır ya da kazanmaz. Fizik için her türden hareket ön veridir.

İnsan denilen öznenin devreye girmesi tüm maddi evrensel yasaların yapısında bir değişikliğe neden olmaz. Böylesi bir öznel faktörün bilim içinde bütünlenen yasalara etkisi olması teorik olarak imkansızdır. Canlılığın tüm yasaları maddi süreçlere mahkumdur. Biyoloji, fiziğe ve kimyaya tabidir.

* * *

Kapitalizmin temel yasalarını Marx *Kapital*'de ortaya koyar. Üretime ve ekonomiye yoğunlaşması, insanların yaşamak için gidermeleri gereken acil gereksinimlerin arkasında duran ve her insan topluluğu için zorunlu olan yasaları anlamaya çalışmasındandır. Giyinme, barınma, üreme vb. gerekliliklerin neden zorunluluk arz ettiğini bilmek ister. Tüm bu ekonomi ve tarih çalışması kapitalizmi anlamada çalışmasını derinleştirir.

"Birbirini izleyen her toplum tipi, Antik çağdan sosyalizme, kendi bağrında hem ortadan kalkışının tohumlarını hem de 'daha yüksek bir evre'ye geçişinin itici gücünü barındırır. İnsanlar yalnızca çözebilecekleri türden sorunlar ortaya koyarlar. Marx'ın oluşturduğu evrimci şema tarihsel tarafsız bir kayıt değil, aksine insanlığın kendi yazgısını denetim altına alma gücünün bir yorumudur."¹⁴

Marx, yönlemsel olarak, o tarihlerde en gelişkin kapitalizme sahip olduğu için kapitalizmi çözümlenmede İngiltere'yi baz aldığını söyler. Çünkü İngiltere, kapitalizmin tüm olası gelişkilerini, çatışmalarını, artılarını ve eksilerini, en gelişkin bir biçimde barındırmaktadır. Bu ön varsayımdan hareketle Marx, İngiltere'de kurduğu laboratuvarından, kapitalizmi anlamaya çalışır. Ancak bu, İngiltere denen tekil alanın dışına teorik olarak çıkmakla mümkündür. İngiltere gerçekte Büyük Britanya'dır ve bu, İngiltere'de şekillenen toplumsal

¹⁴ A. Giddens, a.g.e., s. 80

ekonomik ilişkilerin alanını verili olarak genişletmiştir. Hindistan konusunda söyledikleri, kapitalist ilişkilerin oradaki ilişkileri yıkacağı önermesi, Marx'ın teorik olarak değil, politik olarak gerçekleştirdiği bir manevradır. Dönemin İngiliz iktisatçıları gümrük duvarlarının güçlendirilmesi yönünde telkinlerde bulunmaktadır, bu sözler özellikle İrlanda meselesi ile ilgili olarak edilmektedir. Marx ise bunun kapitalizmin yapısına uygun olmadığını, Hindistan ile İrlanda arasında bir yakınlık kurarak, ifade eder. Söz konusu olan Marx'ın İrlanda meselesi ile ilgili politik tavrıdır. Önceleri İrlanda'nın ayrılmasını, işçi sınıfını böleceğinden, istemez. Sonrasında, ayrılma hakkını, burjuvazinin iktidarını sarsacağını düşündüğünden, destekler.¹⁵ Kısacası Marx, belli geçişmeler olsa da, bilimin verili gerçekteki açılımını politika ile yapar.

Marx, benzer bir işlemi, geçmiş ekonomik formasyonlara dönük olarak da yapar; kapitalizmin, geçmişin tüm çelişkilerini, sorunlarını, daha üst bir sentezde birleştirmiş olması gerekir. Bu fikir, bütünüyle, Hegelci idea fikrine yaslanır. Evrimci-ilerlemeci bir bakış açısı olarak, sorunludur. Kapitalizm, dünya tarihinin özetidir. Kapitalizmi belli bir zaman ve mekan ölçütüne indirger ve geçmişe bu ölçüt uyarınca bakar. Marx'a dönük Avrupa-merkezcilik eleştirileri burada şekillenir.

Marx'ın İngiltere'yi ya da kapitalizmi merkez almasında sorun yoktur. Sorun bunları ayrı olarak tüm teorik düzleme yaymasındadır. Marx'ın teorik binasının üç önemli temel ayak üzerinde durduğunu söylemekte de benzer bir sorun vardır: Alman felsefesi, Fransız politikası ve İngiliz Bilimi (İktisadı). Bu ifade Marx'ı Avrupa'ya hapseder. Avrupa-merkezcilik eleştirilerinde Marksizm dışı bir yan vardır.

Grundrisse'den itibaren Marx, kapitalizmi özgül bir bilgi nesnesi olarak belirlediğinde, tüm formasyonlara ve tarihe ilişkin söyledikleriyle yer yer çelişkiye düşer. Tüm dünya tarihinin özeti olduğunu söylemek kapitalizmde belirli bir sürekliliği saptar. O zaman da sosyalizme geçişte gerçekleşecek kopuşun tümüyle devrimle, öznel insani müdahaleyle, yani tarih-dışından tarihe bir etkiyle yaşanması gerekir. Bu,

¹⁵ "...Daha önceleri İrlanda'nın İngiltere'den ayrılmasının olanaksız olduğunu düşünüyordum. Bugün bunun, ayrılmadan sonra bir federasyona yol açacak da olsa, kaçınılmaz olduğunu düşünüyorum." ("Marx'tan Engels'e 2 Kasım 1867 tarihli mektup", Marx-Engels, *Seçme Yazışmalar I*, Çev.: Yurdakul Fincancı, Sol Yay., Ankara 1995, s. 228)

devrimi ve sosyalizmi bilim dışına atar; tümüyle olumsal bir alana hapseder. Söz konusu süreklilik arayışında ısrarcı olmak gerekir. Kopuş fikri ideolojiktir. Politik alanda, politika-dışı ve ötesi bir nitelik arz eder. Yasaları yoksa, devrim "yapılır", varsa devrim sadece "olur".

* * *

Kapitalizmin, bilgi nesnesi olarak, özgüllüğü saptanmalıdır. Felsefeden bilime geçişte, bu özgüllük önemlidir. Ancak söz konusu özgüllüğün sınırları sorunu, bu noktada devreye girer. Kapitalizmin feodaliteden farklılığı onun temel ayırıcı olamaz. Feodalizmin anlaşılması, bütün maddi süreçlerin teorizasyonuna içkindir. Ondan ayrı düşünülemez. Feodalizm, bu bağlamda, basitçe, derebey ve serf olarak adlandırılan öznelere mücadelesine indirgenemez. Marx, kapitalizmin özgüllüğünü koyarken bir yandan da onun "ücretli kölelik düzeni" olduğunu söyleyerek geçmiş bir üretim tarzına gönderme yapar. Ya da tekelleri gördüğünde, onları feodal kırıntılar olarak niteleyip bir kenara atar.¹⁶

Ayrıca, kapitalizmin nesneleştirilmesi, ayrı ve özgül bir bilimi ön gerektirmez. Marksizm bütünsel yapısıyla kapitalizmin teorik sınırlarına denk düşmez. O kapitalizmin fiili varlığıyla tanımlanamaz. "Marksizm öldü" ideolojik saldırısına sol genel olarak bu minvalde cevap vermeye çalışmıştır: "Sömürü devam ediyorsa, kapitalizm varsa Marksizm de vardır." Marksistlerin bu özgül bağlamı reddetmeleri gerekir. Tarihselliğe mahkum bir teorik bütünlük olamaz. Kapitalizm çözümlemesi Marksizm içi düşünülmalıdır.

Lenin, politika ve emperyalizm

"1894-1902 yıllarının eski 'ekonomizm'ine benzer bir tür 'emperyalist ekonomizm' oluşturuluyor. Eski ekonomizm şöyle diyordu: Kapitalizm zaferi kazandı; *öyleyse* artık siyasal sorunlarla uğraşmak gerekmiyor! Siyaset dışı kalan böyle bir teori, Marksizme sapına kadar karşı bir teori oluş-

¹⁶ "Marx da kuramsal modelini dayandırdığı gerçek tarihsel sistem olan dönemin İngiltere ekonomisinde tekellerin varlığından habersiz değildi. Ama ondan önceki klasik ekonomistler gibi, o da tekelleri kapitalizmin 'temel' öğeleri olarak değil de, kapitalizmin temel yapısı ve eğilimleri hakkında mümkün olan en açık görüşü elde edebilmek için soyutlanması gereken 'feodal' ve 'merkantalist' geçmişin kalıntıları olarak ele almıştır." (Sweezy, Baran, Magdoff; *Çağdaş Kapitalizmin Bunalımı*, Çev.: Yıldırım Koç, Bilgi Yay.; Ankara 1975, s. 10)

turuyor."¹⁷

Kapitalizme ilişkin Marksist teorinin emperyalizm dönemini karşılamaması mümkün mü? *Kapital* kapitalizmin yasalarını ortaya koyarken, bu yasaların zaman-mekansal ayırım gözetmediğini de vurguluyor. Rusça'ya çevirisi, yoğun bir Çar despotizmi altında oluyor; kitap, hiçbir zararlı unsur bulunmayarak, çevriliyor. Rus aydınları, özellikle liberaller onu kaynak olarak gösteriyor.

Lenin, köy komünleri (*obschina*) üzerinden dönen teorik ve politik tartışmalarda hep karşı tarafta duruyor ve sürgünde Rusya'da kapitalizmin gelişmesi üzerine yazdığı kitapta, açıkça ülkesinde kapitalizmin gelişme imkanının olduğunu ifade ediyor. Oysa, Marx Rusya'daki teorik ve politik gelişmeleri yakından takip ettiği bir dönemde, Narodniklerin köy komünleri üzerindeki ısrarlarına katılıyor ve Rusya'nın kapitalist aşamayı yaşamadan, köy komünleri aracılığıyla doğrudan sosyalizme geçebileceğini söylüyor.

Bu tartışmalar içinde Lenin hep teorik kalıyor ve politika da bu teorik sonuçları teşmil ediyor. Ancak süreç içerisinde, Plehanov ve Kautsky gibi teorisistlerin apolitik tutumlarından koparak, onları ekonomist olmakla eleştiriyor.

Gramsci'nin sonradan "*Kapitale* karşı devrim" dediği Ekim Devrimi'ne dek teorik ve politik düzlemlerde, yaşanan süreçlerin anlaşılmasında *Kapital* temel dayanak oluşunu sürdürüyor. Ancak, İngiliz liberal iktisatçı Hobson tarafından 1902 yılında yayınlanan *Emperyalizm* adlı kitapta ortaya atılan "emperyalizm" kavramı, herkes tarafından kabulleniliyor ve süreçler onun üzerinden anlaşılmaya başlıyor.

Lenin'in *Emperyalizm* broşürü, tümüyle, o günlerde teorisyenler ve politikerler arasında dönen tartışmaları yalınlaştıran niteliğiyle, emperyalizm kavramı üzerinde duruyor ve Lenin dönen tartışmalara bilim adamı değil, daha çok politikacı vasfıyla girdi yapıyor. Kautsky'nin, özellikle sosyalistler arasındaki etkinliğini göz önüne alarak, onun "ultra-emperyalizm" fikrini eleştiriyor. Bunu yaparken, emperyalizm bağlamında geliştirilen düşünceleri kapitalizmin eleştirisine bağlıyor, emperyalizmi kapitalizmin zorunlu olarak girdiği bir süreç olarak nitelendiriyor.¹⁸

¹⁷ Lenin, a.g.e., s. 131

¹⁸ "Emperyalizm, genel anlamda kapitalizmin bazı özelliklerinin gelişimi ve doğrudan devamı olarak ortaya çıkmıştır." (Lenin, *Emperyalizm*, Çev.: Cemal Süreya, Sol Yay., Ankara 1992, s. 114)

Ardından temel belirlemelere gidiyor:

1. Üretimde ve sermayede görülen yoğunlaşma öyle yüksek bir gelişme derecesine ulaşmıştır ki iktisadi hayatta kesin rol oynayan tekelleri yaratmıştır.

2. Banka sermayesi ile sanayi sermayesi birleşip kaynaşmış, mali sermaye temeli üzerinde bir mali oligarşi yaratılmıştır.

3. Meta ihracından ayrı olarak sermaye ihracı istisnai bir önem kazanmıştır.

4. Dünyayı aralarında paylaşan uluslararası tekeller birlikler kurmuştur.

5. En büyük kapitalist devletler arasında bütün dünyanın paylaşılması tamamlanmıştır.

"Emperyalizme özgü görülen birçok niteliğin aslında bütün kapitalizm tarihi boyunca var olduğu, kapitalizmin yeni bir aşamasına bağlı değil de genel olarak kapitalizmin içinde çekirdek halinde bulunduğu iddia edilmiştir. Eski sömürgecilik, emperyalizmle bir tutulmuş, arada sadece nicel fark görülmüştür. Oysa Lenin ve Lenin çizgisi emperyalizmin kapitalizmin yeni bir aşaması, tekelci aşaması olduğu konusunda ısrarlıdır. Teorinin bel kemiği bu. Çünkü ancak o zaman emperyalizmin aynı zamanda dünya ölçüsünde sosyalizme geçişin 'geçit aşaması' olduğu ortaya çıkar... Emperyalizmin, kapitalizmin tekelci aşaması olmadığı ileri sürülünce, kapitalizmin geçirdiği ve onu çürümeye ve sonuna doğru götüren evrim anlaşılabilir."¹⁹

Aslında Lenin'in "çürüten" ya da "asalak" ifadelerinde teorik bir anlam yoktur. Bunlar daha çok ajitatiftir. Kapitalizmde yapısal bir dönüşüm yaşanmadığını vurgular. Ancak özellikle değerlendirmede, "aşama" sözcüğü üzerinde durulur. Bu ifade, kapitalizmin teoride ispatlanmış geçiciliğine bağlanmalıdır.

Kautsky, emperyalizmi temel bir aşama ya da iktisadi bir gelişme evresi olarak görmez. Ona göre emperyalizm, mali sermayenin tercihen girdiği bir yoldur. Ayrıca tekellerin kendi aralarında savaşmak yerine birleşecekleri, kapitalist düzen altında savaşların sona ereceği bir ultra-emperyalizmden söz eder. Lenin'e göre aksine emperyalizm çelişkileri keskinleştirmektedir. Ancak Lenin, sonradan,

¹⁹ Oya Baydar, İlke, Sayı: 5, Mayıs 1974, s. 71

Buharin'in *Emperyalizm* adlı çalışmasına yazdığı önsözde, Kautsky'nin ultra-emperyalizminin teorik olarak mümkün olduğunu ancak, oraya varmadan önce emperyalizmin patlayacağını ve kapitalizmin zıddına dönüşeceğini vurguluyor.

Burada açıktan kendiliğindenci bir ifade mi var? Objektif, teorik bir açıklama söz konusu. Lenin sadece, devrimci politikayı reformizme karşı sağlamlaştırmak konusunda ısrarcı davranıyor. Bir yandan aşama kavramını ikinci plana yerleştiriyor, asıl olarak kapitalist süreçlerdeki yapısallığı anlamaya çalışıyor. Bunun politikadaki yansıması ise ekonomizmin kitlelerde ve kadrolarda yaratacağı olası çözülmeyi engellemek.

Genel olarak emperyalizme ilişkin teorik açıklamalarda bilimden çok politika öne çıkar. "Anti-kapitalist olmadan anti-emperyalist olunamaz" diyenler²⁰, emperyalizmin özgünlüğünü reddedip, onu tümüyle kapitalist süreçlere bağlıyorlar. Emperyalizmi tümüyle politik anlayanlar ise özgünlüğünü, onun aşama oluşunu öne çıkarıyorlar.

Her iki tutumda da politikayı iktisadi süreçlere, genelde teoriye indirgeyen temel bir nitelik var. Emperyalizmin geçmiş imparatorluklara vurgu yapan niteliği onu baştan talileştirir. Kapitalizmin, krizi aşmak için zorunlu olarak girdiği bir yol olduğunu söylemek de, bu önermeyi destekler. Böylece emperyalizm ampirik bir özelliğe kavuşur.

Emperyalizm hiçbir şekilde güç ve güç ilişkileri üzerinden anlaşılabilir.²¹ Onun teorik planda, kapitalizme içkin olduğunu tespit etmek gerek. Lenin'in, yaşanan süreçlere "soğuk ve nötr" bakması söz konusu, ancak Kautsky ile polemğinde politik kaygılar devreye giriyor ve orada da güç ilişkileri etkin oluyor.

Tekellerin oluşumu, sermaye ve meta ihracının zorunluluğu, mali sermayenin etkinliği vb. başlıklar kapitalizmin genel mantığı uyarınca tanımlanmalıdır. Sonuçta, liberal

²⁰ "Kapitalist/emperyalist sömürü biçimi tek ve aynı biçim olarak algılanmalıdır." (Ayça Gürses, "Bir Dünya Sistemi Olarak Emperyalizm", *Gelenek*, Sayı: 42, Nisan 1993, s. 51)

²¹ "Emperyalizm, bir güç yayma sürecidir. Emperyalist bir ülke, emperyalizmini sürdürebilmek için, arada bir hegemonyasını sınamak ve mümkünse yeni hegemonya alanları bulmak durumundadır; bunun için her zaman ekonomik gerekçe bulma zorunluluğu olmadığını düşünüyorum. Emperyalizmin özünde bir güç gösterisi var." (Yalçın Küçük, *Emperyalist Türkiye*, Başak Yay., İstanbul 1992, s. 44)

iktisatçının ortaya attığı bir kavramın bugün de faal olmasının nedeni, özellikle 1960'larda, sömürge ilişkilerinin, ulus-devlet bağlamında sol literatürde çokça yer almasıdır. Lenin'in teorik işlemi politik anlamda, operasyoneldir. Genelde II. Enternasyonal'in, özelde Kautsky'nin reformist saldırılarına karşı devrimci politika için teorik bir alan açmaya çalışmıştır. Bu işlem, emperyalizm kavramını kapitalist süreçleri tanımlamada anlamsızlaştırmaz. Yapısal ilişkilerin sonuçları olarak görüldüğünde emperyalizm sadece ampirik bir olgudur. Nasıl ki Marksizm tarihsel süreçlerin bir alt unsuruna indirgenemez ve "kapitalizmi çözümleyen bilim olarak görülemez, Leninizm de emperyalizm ve devrimler çağı Marksizmi olarak anlaşılabilir. Marx kapitalizmi, Lenin emperyalizmi inceler; ama bu onların teorik bütünlüklerini inceleme nesnelere indirgenemez.

"Aşama" ifadesi sorunludur. Belli bir sürekliliği verirken, tekellerin ortaya çıkışına dönük aşırı vurguyu da taşır. Kapitalizm "yeni" bir üretim tarzı olarak değerlendirilemez. Teorik düzlemde yeni ya da eski olmadığı gibi önce ve sonra da yoktur. Emperyalizmin, kapitalizmin içinde ya da dışında görülmesi meselesi ona dönük teorileri şekillendirir. Kapitalizmin sonunun göstergesi olarak anlaşılır. Bu ideolojik bir ifadedir. Güç ilişkileri üzerinden anlaşıldığında emperyalizm kapitalist süreçler dışında tanımlandığında politik bir anlamı olabilir, bu ise belli bir politik güç olduğunda anlamlıdır. Aksi takdirde, hangi ülkenin ne yaptığının, nereye güç yığıldığının bir anlamı yoktur.²²

Küreselleşme

"Sermaye küreselleşti. Onun kar ve genişleme için kontrolsüz etkinliği hiçbir engel tanımıyor. Geçmiş yüzyıllardaki köle ticaretinden halkların, toprakların ve kültürlerin sömürgeleştirilmesine kadar, kapitalist birikim, dünya halklarının kanı ve gözyaşıyla beslendi. Bu yıkım ve sefalet ancak ezilen halkların direnişi ile durduruldu. Bugün, sermaye gücünü ispat etmek için yeni bir strateji planlıyor ve halkların direni-

²² Politik bir güç değilken, emperyalist güçlerin çelişkilerine oynamaya dönük bir analize gitmek gevezeliktir. İşçi Partisi, kendi özneliğini Türkiye ile ve onun güç alanı ile tanımıyor. Böylece sağ bir çizgi tutturuyor. Bunun dışında güçler ilişkisi içinde böylesi tanımlı olmayan öznelerin İşçi Partisi ile benzer bir kulvara yönelmesi devletle uzlaşmayı beraberinde getiriyor. Birçok çevre bu anlamda politikayı komplocu bir mantığa oturtuyor. Kendini karmaşık bir satranç oyununda taraf zannediyor.

şini etkisizleştiriyor. Ekonomik küreselleşme, sermayenin serbest hareketi ve ticaret için ulusal sınırlamaları parçalıyor."²³

Emperyalizmden küreselleşmeye geçişte belirleyici olan, artık sınırdan söz edilememekte oluşudur. Sermayenin her türlü ulusal, coğrafi ya da genel anlamda nicel farklılaşmayı tanımadığı anlamına gelir bu. Metalaşma süreci her şeyi kapsamaktadır. Emperyalizmdeki tek taraflı bağımlılık karşılıklı hale gelmiştir. Bu anlamda sistemin belli bir dengeye oturduğu iddia edilir. Piyasaların barışçıl ve demokratik özelliği öne çıkar. Piyasaya tam bir güven ve bağlılık vardır.²⁴

Küreselleşme basit bir ideolojik form olarak ele alınabilir mi? Kapitalist üretim ilişkilerinde yapısal değişikliklerden söz edilirken, küreselleşmenin ideolojiye indirgenmesi sorunludur. Öncelikle, ortada olan olguların ampirik veriler toplamı olarak görülmesi hiçbir şey yapmamış olmak anlamına gelir.

"Eğer son on yıldan ders çıkarmak istiyorsak; artık kapitalizmin geçici bir aşama olduğunu; ama yıkılmasının işaret ve biçimlerini zorunlu olarak kendinde, taşımadığını, kabul etmemiz gerekmektedir. Bu durumda kapitalist ekonominin tüm işaret ve biçimlerini mutlaklaştırmaktan kaçınmak; ve bunları neyseler öyle, yani sürekli çelişkilerinin tarihsel olarak sınırlanmış ve belirlenmiş tezahürleri olarak kabul etmek gerekir. Bu da başka bir soruna göndermektedir. Kapitalist ekonominin işaret ve biçimlerinin, bu tarzın temel unsurlarının dışavurumu olarak yerel ve geçici karakteri, genel bir olguya gerçekçi yaklaşmanın yegane biçimi olarak, kapitalizmi çeşitlilikleri içinde düşünmeyi gerektirmektedir."²⁵

Önemli şeyler söylenmesine rağmen, bu cümleler, "gerçekçi" olmak adına söz konusu genel olguyu (kapitalizmi) verili çeşitliliğe mahkum etmektedir. "Kapitalizmler" sözcüğünde hem ulusal (coğrafi) hem de dönemsel çeşitlilikler saklıdır. Herhangi bir verinin kapitalizmin sonunu işaret ettiğini iddia etmek, abartılıdır. Ancak yine de kapitalizm analizinin bütünlüğünde her türlü veri teorik olarak değerlendiril-

²³ Peoples' Global Action Manifesto (Halkların Küresel Eylem Manifestosu), <http://www.urban75.com/Action/manifesto.html>

²⁴ Korkut Boratav, "Emperyalizm mi Küreselleşme mi?", **Küreselleşme**, Der.: Ahmet Tonak, İmge Yay., Ankara 2000, s. 22-23

²⁵ Jacques Sapir, "Kapitalizm ve Sovyet-Sonrası Dönemdeki Geleceği Konusunda Düşünceler", Çev.: M. A. Kılıçbay, **Küreselleşme mi, Emperyalizm mi?**, Der.: Fikret Başkaya, Ütopya Yay., Ankara 1999, s. 138-139

melidir. Söz konusu verilerin tersten, kapitalizmin ebediliğini verdiği iddia edenler de çıkabilir. Burada, verilerin nesnel bir zemine kavuşturulması önemli olmalıdır. Sınıfsal çıkarları görmeyen, objektif bir yaklaşım zorunludur. Verilerin maddi süreçler için ne anlama geldiği ancak böyle tanımlanabilir.

Küreselleşmeyi anlamada genelde iki temel yaklaşım söz konusu: İlki, küreselleşmenin 'eski'; ikincisi, 'yeni' olduğunu söylüyor. Marx'ın *Manifesto*'daki ifadelerine gönderme yapılarak onun küreselleşmeyi öngördüğü ifade ediliyor.²⁶ Aslında bu öngörü tek başına biçimseldir. Uluslararasılaşma ya da dünya pazarı türünden öngörüler maddi süreçler yönünden bir anlam ifade etmiyor. Bu açıdan küreselleşmeyi tanımlamada Marx'a gönderme yapmak yetersizdir. Küreselleşmenin arka planında onu belirleyen süreçlerin belirlenmesi adına bir şey yapılmış olmuyor. Öngörülerdeki biçimsellik kapitalist üretim ilişkilerine ilişkin belirlemelerin önünü kesiyor. Küreselleşmenin eskiden beri olduğunu söylemek hiçbir şey söylememektir: "Küreselleşme uzun süredir mevcuttu ancak son zamanlarda yoğunlaştı ve gerçekleştirilebileceği değişim her yerde hızlandı."²⁷ İlik yaklaşım, küreselleşmeyi emperyalizmin bir uzantısı ya da onun ideolojisi olarak görür.²⁸ Ancak emperyalizmde belirleyici olan yapısal ilişkilerin küreselleşmede de hüküm sürdüğünü

²⁶ "Küreselleşme kavramı kendi başına alındığında aslında tarafsız. Bütün 20. yüzyıl boyunca dünyada gelişmekte olan, hatta kapitalizmin başından beri gelişen bir olguya işaret eden masum bir kavramdır. Kapitalist ekonominin işleyişinin sürekli artan bir biçimde ulusal sınırların dışına taşıp dünyasallaşması ve kapitalizmin yasalarının dünya çapında işleme başlaması gibi bir uzantısı var. Ve bir bakıma gerçekten, Komünist Manifesto'dan başlayarak söylediği, Lenin'in emperyalizm teorisinin, Buharin'in emperyalizm teorisinin ve diğerlerinin emperyalizm kavramlarının vurguladığı bu uluslararasılaşma, dünyanın tek bir ekonomik bütün haline gelmesi yolundaki öngörülerin doğrulanmasıdır." (Sungur Savran'dan aktaran: Orhan Dilber, "Enternasyonalizm, 'Globalizm' Üzerine Hatırla(t)malar", *Marksist Eleştiri*, Sayı: 1, Kış 1996, s. 131)

²⁷ Jorge Larrain, *İdeoloji ve Kültürel Kimlik*, Çev.: Neşe Nur Domaniç, Sarmal Yay., İstanbul 1995, s. 207

²⁸ "Güncel sorunlara işlevsel yanıtlar arayan ve bulamayan 'sol' akımlar küreselleşmeyi önce kaçınılmaz, karşı durulamaz bir süreç olarak; adım adım da 'hayırlı' bir dönüşüm olarak görmeye başlıyor ve hızla ideolojik teslimiyete sürükleniyorlar. Bu tür bir teslimiyet, elbette, dünyayı emperyalizm kuramcılarının gözlükleri ile algılamayacaktır." (Korkut Boratav, "Emperyalizm mi, Küreselleşme mi?", *a.g.e.*, s. 25)

söylemek politik-ideolojik bir değere sahiptir, çünkü onun dışında, teorik bir şey yapılmamış olur.

D. Harvey ve A. Giddens meseleyi zaman ve (özellikle) mekan üzerinden anlar. Zaman ve mekan algılanımındaki köklü değişim süreci olarak görürler. Sürecin temel belirleyici unsurlarını görmezden gelirler. Onlar için güç ilişkileri tarihi, yatay bir kesitte, küreselleşmeyi anlamada önemli ipuçları verir.

Kapitalizmi bilimsel-teorik anlamının zemini, tarihsel süreçlerde "yeni" güç odaklarının ve güç ilişkilerinin çıkması mıdır? Marksizm, tarihte ilk defa burjuvazinin ve işçi sınıfının ortaya çıktığı zaman-mekansal kesitin nesneleştirilmesi midir?

Hayır. Marksizm, her türlü üretim tarzına içerdiği güçlere göre anlam yüklemeyi. Kapitalizmin hareket alanı, güç ilişkilerince belirlendiğinden, bunun zamansal ve mekansal kesitinin sınırları belli olduğundan, nesneleştirilebilmiş değildir; ve onun yıkılacağı bu sayede kesindir. Teorik planda, kapitalizmin zaman-mekansal sınırlılığı ve güç ilişkileri tespiti ön veridir. Ancak bu her şey değildir. Mesele bunların niye böyle olduğunu belirlemektir. Deterministik yönleri açığa çıkarmaktır. Kapitalizm teorisi bunun üzerinde durur.

Emperyalizmde "yeni" güç odaklarının (tekellerin-sömürgelerin) ortaya çıkışı onu farklı ve özgün bir üretim tarzı olarak anlamaya götürmez. Lenin onları tespit eder ancak mutlaklaştırmaz. Küreselleşmenin salt ideolojik okunuşunun gerekçesi ise, emek güçleri-sermaye güçleri ya da tekeller-sömürgeler benzeri "yeni" güç ilişkileri ortaya çıkmamış olması olamaz. Küreselleşme de, emperyalizm ve kapitalizm gibi farklı bağlamlarda, tarih bilimince nesneleştirilebilir. Çünkü güç ilişkileri tarih bilimi için talidir. Küreselleşmenin tanımlanmasındaki güçlük bu düzlemedir: Fiili olarak küreselleşmenin, merkez-emek-sermaye, tekeller-sömürgeler, merkez-çevre, Kuzey-Güney, Doğu-Batı türünden güç ilişkilerini tanımlıyor oluşudur. Kapitalizmin nesnel-tarihsel yönelimi buna dönüktür. Teorik olarak bunlardan birinin ya da birkaçının hala hüküm sürdüğünü söylemek küreselleşmenin ideoloji olmasına dayanak olamaz.

Marksistler, teorik düzlemde, ayrıştırma imkanının kalmamasına dayanarak, küreselleşmeyi ya emperyalizm kuramcılarının gözlüğüyle ya da liberalizmin etkisiyle anlamlandırmaktadır. Marksistler, küreselleşme aracılığıyla kapitalizmin analizinde zorlanmaktadır. Politika-bilim ayrımı

burada zorunludur. Politika verili bir gücün sınırlarını tespit etmek zorundadır ancak bilim için böylesi bir zorunluluk yoktur. Bilimin, belli bir olguyu parçalarına ayırması işleminde, zamana ve mekana gönderme yapmaması gerekir. Teorik düzlemde "kapitalizm" sınırsızdır.

Bu bağlamda, 19. yüzyıl kapitalizminin veri alınışı, İngiltere'nin sınırlarında kalmaz. Tekelci devlet kapitalizminde tekellerin yayılım ve hareket alanları emperyalist kapitalizmin sınırını vermez. ABD'nin yeryüzündeki konumu teorik olarak belirleyici olamaz.²⁹ Küreselleşme, sınırların geçersizleştiği bir dönemin adı olarak, kapitalizmin analizinin tümüyle önemsizleştiği anlamına gelmez. Bu anlayış, kapitalizmin her şeyin hakimi olduğunu söyler.

Buna karşın merkez-çevre ya da Kuzey-Güney ayrıştırmaları hiçbir şey söylemez. Bu ifadeler coğrafi bir anlama sahiptir. Güç ilişkilerinin konumunu tespit eder. Ancak küreselleşme bu ifadelerle anlaşılabilir. Teorik faaliyet, verili konjonktürü yalınlaştırmak, belli bir olguya netlik kazandırmak için yapılamaz. Söz konusu faaliyetin, bütünsel bir bağlamı olmalıdır. Küreselleşme kapitalizmin bütünsel analizi bağlamında kavranmalıdır.

Marksizm, küreselleşme üzerinden, üretimin toplumsallaşması, buna karşılık mülkiyetin özelleşmesi arasındaki çelişkiyi teorik olarak derinleştirmelidir. Ancak çelişkinin öznelerce yaratılmış değil, öznelerin hareketini belirleyen temel unsur olarak değerlendirilmelidir. Emek-sermaye çelişmesini güçler üzerinden, taraf olarak değil, nesnel ve bilimsel olarak çözümlenmelidir. Bu açıdan küreselleşme, komünizmin "embriyo"sunu barındırmaz, ya da ona işaret etmez. Komünistler de ulusal ya da uluslararası planda, "çocuğun doğmasına engel olan güçlerle savaşmakla yükümlü değildirler. Enternasyonalizm bunun silahı olamaz. Ya da herhangi bir ülkenin komünistleri, kapitalizm(ler)ine, daha iyi bir toplum arzusuyla, saldıramazlar. Her türlü kapitalizm eleştirisi, daha iyi bir kapitalizme bağlanır.

Küreselleşmenin, öznelerinden bağımsız temel yönlerini anlamak zorunludur. Kapitalizmde sabit, değişmeyen yanlar, süreçte küreselleşme düzleminde farklı görüngüleri etkinleştirmektedir. Bu görüngülerin sadeleştirilmesi geçmiş-

²⁹ "Tekelci kapitalist sistem hakkındaki kuramsal model, XIX. yüzyılda İngiltere için olduğu gibi, kapitalist gelişme açısından öteki ülkelerin çok ilerisinde olan ABD'nin incelenmesine dayandırılmamalıdır." (Sweezy, Baran, Magdoff, a.g.e., s. 12)

ten, bugünden ya da gelecekte değil, bilim içi dayanaklardan güç alarak mümkündür. Küreselleşmenin, insanlığı orta çağa sürüklediğini ya da varabileceği en üst boyuta taşıdığını söylemek önemsizdir.

Türkiye solu ve küreselleşme

"Küreselleşme illaki bir savaş olarak tanımlanacaksa bu savaşın tarafları uluslararası tekeller ve ezilen halklardır. Ulus devletin bu savaşta uluslararası sermayenin bir silahı olmaktan ziyade bir konumu yoktur."³⁰

"Günümüz burjuva ideolojisinin özü, topyekun saldırıdır. Ortada özne denilebilecek ne varsa, hepsini hedef almaktadır. Ama birey, ama sınıf, ama siyasal örgüt, ama ulus-devlet."³¹

"Küreselleşme taarruzuna karşı koymanın tek geçerli yolu enternasyonalizmdir. Ancak enternasyonalist bir siyasetin dünya çapında reel bir güç olarak kendini ortaya koymadığı koşullarda ulusal bağımsızlıkçı karşı çıkışlar olacaktır."³²

Türkiye solunda küreselleşmeye ilişkin yaklaşım iki başlıkta toplanabilir: Enternasyonalizm ve ulus-devletçilik.

İlkinde, küreselleşme, kapitalizm tarafından tam anlamıyla gerçekleştirilemeyeceği üzerinden eleştirilir. Küreselleşmenin karşısına gerçekleştirilecek bir "ütopya" çıkarılır.³³ Küreselleşme, kaçınılmaz nesnel süreçlerin bir ifadesidir ve ancak yerelde ya da dünya ölçeğinde söz konusu gidişatı engelleyen temel arızı unsura; kapitalizme karşı mücadele verilerek sürece katkıda bulunulur. Burada yatay düzlemde gerçekleşen politik alan belirlemesindeki ayırım; yerel ya da dünya, kendi içlerinde de farklılıklar arz eder. Birincisi; dünya üzerinde anti-kapitalist mücadele mutlaka vücut bulacaktır. Buna bağlı olarak, Türkiye ayağındakiler kendilerine düşeni yapmalı, yani Türkiye'deki mücadeleyi anti-

³⁰ "Küreselleşme, Devletin Değişen Konumu ve Sömürge Tipi Faşizm", **Devrimci Genç**, Mart 2001, s. 28

³¹ Metin Çulhaoğlu, "Türkiye Solu 'Post'lardan Ne Kadar Muaf?", **a.g.e.**, s. 14

³² Haluk Yurtsever, "Kapitalist Küreselleşme İdeolojisi", **Marksist Eleştiri**, Sayı: 1, Kış 1996, s. 41

³³ "Burjuva düzenin ulusal örgütlenişinin damgasını taşıyan gerçekliğe dayanarak enternasyonalizmin iyi, doğru ama gerçekçi olmayan bir hedef olduğunu öne süren çok bilmiş yaklaşımlar aslında gerçekçilikle devrimciliğin zaten bağdaşmadığının üstünü örtmektedirler." (Orhan Dilber, **a.g.y.**, s. 178)

kapitalizm üzerine oturarak ilerlemelidir. Teorik düzlemde Türkiye'nin önemsizliği, politik alana taşınır ve üzerinde düşünülmeğe değmeyecek basit bir olgu olarak görülür. 1970'lerde faşistlerin, önceden belirledikleri sınırları (Turan) daraltıp Türkiye'yi öne çıkarmaları karşısında sol, muğlak bir alan tarif etmiştir. Bugün ise tersine solda sağcılarının misyonuna denk düşen bir alan tanımlı vardır. Ancak bu da muğlaktır; bu sefer dikey düzlemde belirsiz bir alana sosyalist ya da bağımsız, demokrat bir ülkeye vurgu yapılmaktadır. Sonuçta, Türkiye, dünya üzerindeki gelişmelere göre talileşmektedir. Burada teorik meselenin politikaya dayatılması vardır; teori içi bir konu politik hedef haline getirilir. Bunun sonucu hiçbir şey yapmamaktır.

İkincisi; uluslararası güçlerle eklemlenen yerel güç odaklarına karşı çıkmak suretiyle görev ifa edilir. Türkiye önemlidir, ancak bu bağlamda gerçekleştirilecek politik faaliyet uluslararası güçlerle savaş ile tanımlanır. Hükümet ve devlet tümüyle tekellerin kontrolündedir. Devletle savaşmak yerine bu güçlerle savaşmak gerekir. Bu savaş ise olabildiğince kültür, sanat, aydınlanma vb. gibi ideolojik olgular üzerinden yürütülmelidir. Burada ise fiili gerçekteki güç ilişkileri teorik belirlenimlidir. IMF, NATO, DTÖ, AB ve ABD gibi unsurlar hedef haline getirilir. Sonuçta bu yaklaşım reformizme ulaşır. Çünkü bu unsurların sistemdeki yeri teoride sorgulandığı gibi, pratikte de sorgulanmaktadır. Teoride bu tip unsurların ve tekellerin belli bir anlamı ve önemi olabilir. Üretim ilişkilerindeki yeri saptanabilir, ancak politik alanda bunlar güç ilişkileri dolayımı ile anlaşılmalıdır. IMF ve NATO'nun sistem içinde gereksizleştiği, egemen güçler tarafından ifade ediliyorsa, ne IMF'nin ne de NATO'nun dünya piyasasına katkısının olmadığı dillendiriliyorsa, onlara dönük karşıtlığın anlamı da kalmamış demektir. 1940'lara ait bu organizasyonlar artık işlevsizleşmiştir. Tekeller farklı ve işlevsel araçlar üretmeye çalışmaktadır. IMF'ye karşı çıkmak daha yoğun ve etkin sömürü araçlarını istemek anlamına gelecektir. "NATO kapatılsın" demek, halkları daha sistematik ve kalıcı bir biçimde sindirecek farklı bir güç odağını talep etmek anlamına gelecektir.

Ulus-devlet üzerinden dönen tartışmalarda önem arz eden yanlar vardır. Politikanın kitlelerle yapılma zorunluluğu ulusa ya da devlete bağlı kitleleri de görmeyi gerektirebilir. Bunun imkanı yoksa özneler alt değil temel bir güç odağı olarak kendilerini var etmenin yollarını aramalıdır.

Yerelin tanımı, coğrafi açıdan iki türdür: İlkinde, Türkiye tüm Misak-ı Milli sınırlarında düşünülür. Güç ilişkilerinin verili haritası bu fiziki harita uyarınca oluşturulur. Türkiye'nin olduğu gibi Yugoslavya'nın, Irak'ın, Rusya'nın da parçalanmasına karşı olunur. Sonuçta, verili iktidara biat edilir. İktisadi ve politik süreçler ülke sınırları dahilinde anlaşılır. Küreselleşmeye, sınırları koruyarak, karşı konulur. Ulus-devlet ölçeği temeldir. Kapitalizmin sınır tanımazlığının karşısına sosyalizmin evrenselliği çıkartıldığı gibi, burada da verili yerel ölçeğin sistemden görece bağımsızlığı mutlak hale getirilir. Ekonomi analizinde yaşanan süreçte böylesi bir bağımsızlığın veri olarak kabul edilemeyeceği düşünüldüğünde, yapılan işlem anakronizmle sonuçlanır.

İkinci coğrafi tanımda harita genişletilir. Ülkenin politik ve iktisadi süreçlerde etkin olabildiği genişliğe ulaşılır.³⁴ Türkiye'nin politik ve iktisadi olarak süreçlere müdahale ettiği alan veri alınır. Bu, Sol'da Brzezinski benzeri stratejist (komplocu) aydınlar üretir. Türkiye'yi politika olarak karşıya almak, teorik olarak onu nesneleştirmek zannedilir. Oysa pratikte yaşanan onunla bir tür geçişme ve özdeşleşmedir. İşçi Partisi bunu sonuna kadar götüren bir tarz uygular.

Sorun, ekonomi biliminin politik ekonomiye indirgenmesindedir. Örneğin yukarıdaki önermede; Türkiye'nin süreçlere müdahale etmesi, ekonomi bilimi açısından, mümkün değildir. O, süreçlerin içinde, nesne olarak yer alır. Ayrıca, iktisadi-politik güç odaklarının belirlenmesi de politik ekonomi içinde meşru zeminini bulur. Böylece belli bir konjunktürde, iktisadi güçler politik stratejinin konusu haline gelir. Ancak politik alanda sadece yalın, çıplak politik güçler vardır. Politik alanda, iktisadi güçler görmek, özneleri de bir yandan iktisadi güç olmaya zorlar.

Enternasyonalizm bağlamındaki tartışmaları bir "polemik"

³⁴ "Gezegene hakim olma mücadelesinin sahası haline gelen Avrasya, aynı zamanda 'büyük oyun'un tersine çevrilerek bozulacağı bir alandır. Yeni paylaşım savaşının yaşandığı bu coğrafya, küresel bir devrimci çıkışın olanaklarına da işaret etmektedir bu bölge küreselleşmenin Aşıl Topuğudur. Çelişkilerin odaklandığı bölge aynı zamanda küreselleşmenin de kırılacağı alandır. Bölge bir savaş alanıdır." (Avrasya, Aralık 1999, s. 69) Doğu Perinçek'in Avrasya tezi ile Yalçın Küçük'çülerin tezi güç ilişkileri haritası açısından farklılık arz eder: İki Misak-ı Milli'yi; ikincisi Ortadoğu-Kafkaslar-Balkanlar bölgesi. Ancak politika tarzı benzeşir. Devrimcileşmeyen, reformist bir nitelik arz eder.

üzerinden aktaralım.³⁵ Demir Küçükaydın, ulusal olmayan bir mücadeleyi öngörmektedir ve Serdar Aydın da, "verili devletler ve bunların dayandığı ulusal birimler çağımızın sınıf mücadelesi birimlerini oluşturmaktadır"³⁶ demektedir. Marx'ın, Manifesto'da belirttiği; işçi sınıfının özünde vatan-sız, biçimsel olarak ise vatanın tek temsilcisi olduğu yönündeki önermede, S. Aydın zorunlu olduğundan, ulusal olana bakmaktadır. Küçükaydın ise, "Enternasyonalizm, belki 'bütün ülkelerin işçileri'ni birleştirebilir ama 'yeryüzünün bütün ezilenleri'ni birleştiremez"³⁷ der. Aydın, Komintern'in olmadığı koşullarda konuştuğunun bilinciyle, işçi sınıfının enternasyonalist bilince ulaşmasına engel olan ulusu saptıyor, ancak bu alanı egemen sınıfa bırakmamak gerektiğini söylüyor. Küçükaydın ise ulusun mücadeleyi parçalayıcı özelliğinin yanı sıra "işçi sınıfı" kavramının da bölücü olduğunu belirtiyor ve tüm ezilenlerin dünya çapındaki mücadelesini savunuyor. İşçi sınıfı ya da ezilenler, insanlığın kurtuluşunun yolunun temel özneleri olarak belirleniyor.

İşçi sınıfı-burjuvazi üzerinden yapılan teorik ayırım politikaya taşındığında sorun yaşanır. Politikanın kitlelerle ve toplumla ilgili oluşu, bu tip ayrımları tehlikeli kılar. Bu ayırım, yatay ve dikey düzlemlerde "bölücü"dür. İşçilerin ya da burjuvaların yaşadıkları mekanları savaş alanı olarak koymak da bu ölçüde yersizdir. Belli bir mekansal kesitin (örneğin varoşların) öne çıkartılması da yanlıştır. Devrimci bir örgütün belli bir dönem işçilere, onların içindeki belli unsurlara dönük bir politikası olabileceği gibi; diğer sınıf ve kesimlere ve onların içindeki belli unsurlara dönük de politikası olabilir. Burada öne çıkarılacak şey devletin verili politikasını ezmek olmalıdır.

S. Aydın, Küçükaydın'ı; ezilenler üzerinden yürütülecek politika küreselleşme politikasına benzeştiği için eleştirmektedir.³⁸ Çünkü işçi sınıfının ve ulusal bütünlüklerin önemsizleştiğini söyleyen küreselleşmedir. SSCB'nin yıkılmasından sonra sosyalist hareketin yeni bir model geliştirmemiş olduğunu söyler. Böylesi bir yokluk ortamında, sosyalistler kaçınılmaz olarak ulus ölçeğini ve oradaki işçi sınıfını belirleyici görmelidir.

³⁵ Serdar Aydın, "Bir Enternasyonalizm Polemiği", *Gelenek*, Mayıs 1997, Sayı: 54 / Demir Küçükaydın, "Enternasyonalizmin Sonu", *Sosyalizmin Sorunları*, Sayı: 2

³⁶ S. Aydın, a.g.m., s. 159

³⁷ D. Küçükaydın, a.g.m., s. 97

³⁸ S. Aydın, a.g.m. s. 160

Küçükaydın'ın yaklaşımında ezilenlerin neden ezildiklerinin, ezilme koşullarının ve bu koşulların yerel boyutunun görülmemesi politik açıdan ne kadar sorunlu ise; Aydın'ın, işçi sınıfını mutlaklaştıran, ulusun tek gerçek sözcüsü olarak gören yaklaşımı da o ölçüde sorunludur. Ezilenler salt insani anlamda, hümanist duygularla politikanın konusu yapılamaz. Belli süreçlerin sömürü ilişkilerini getirdiğini söyleyen Marx, bu ilişkilerin belirleyici olduğu kapitalist üretim ilişkilerinin de ancak işçi sınıfının mücadelesiyle sona erdirileceğini ifade eder. Ancak Marksist politika işçi sınıfına mücadele etmeyi öğretmek değildir. Marksizm "işçi sınıfının bilimi" değildir.

Pratikte, işçi sınıfının ve ezilenlerin, ulusal ya da uluslararası planda, temel olacağı, güç ilişkileri üzerinden saptanabilir. Belli bir anda o anı dikine kesen bir güç oluşturulmalıdır. İşçilerin ya da ezilenlerin bu gücün nesnel zeminini teşkil etmeleri tümüyle belirsizliğe mahkumdur. Bu açıdan devrimci özneler, iktidara ve devlete yönelen her türlü güç unsurunu veri kabul etmelidirler.

1960'lardaki anti-emperyalizmin nesnel koşulları bugünde bulunmamaktadır. Ülkeyi düşmandan kurtaracak bir kurtuluş savaşının ne anti-kapitalist ne de milliyetçi boyutunun anlamı yoktur. Her ikisi de devletle uzlaşmayla sonuçlanır. Devletin etkinlik alanının farklılaşması, sınırlarının esnekleşmesi ona dönük mücadeleyi de benzer bir mecraya sürükler. Belli sınırları olan, somut bir hedef olmaktan çıkmışsa, bu sınırları tekeller ya da onların ulusal kimlikleri uyarınca netleştirmeye çalışmak da anlamsızdır.

Örneğin bugün PKK'nin devletleşmesinin önü kesilmişse, tüm Kürt diasporasının politik alan haline getirilmesinin de bir önemi yoktur. Bu politikleşme süreci asıl hedeften uzaklaştığını gösterir.

Ulusal kurtuluş hareketlerinin savaştıkları güçlerin coğrafi alanı önemlidir. Çünkü onlar da kendi güçlerine dair belli bir alan oluşturmak istemektedir. Devrimci politika ulusal kurtuluş mücadelesine indirgenmekten kurtulmalıdır. Devrimciliği sıkıştıran önemli bir unsur budur. Bugün işçilerin ya da belli bir bölgedeki halk öbeğinin devlete karşı savaşmasında devrime dair sonuçlar çıkarmak zorlaşmaktadır.

Devrimciler için devletin haritası değil halkın haritası veri olmalıdır. Devletin haritasına karşı halkın devrimle (olası) bağlarının şekillendiği alanların haritası çıkarılmalıdır.

Güçlerin haritadaki dağılımı, tarihsel ve iktisadi süreçler devreye sokulmadan, anlaşılmalıdır. Teorik düzlemde güçleri yan yana yerleştiren bir özne, aynı işlemi pratikte yapamaz. Teoride güçlerle kurduğu (gerçek olmayan) ilişkiyi, politikaya taşıyamaz. Orada, kendi güç imkanlarını araştırmalı, ona uygun taktik ve strateji geliştirmelidir. Devletin fiziki varlığı, teorik arka planı belirleyici kılınmadan, güç ilişkisi içinde tanımlanmalı, devrimcilik bunun üzerinden anlaşılmalıdır. Teorik işlemler devreye sokulup politik pratik sakatlanmamalıdır. Zamana yayılan bir tür karşıtıktan, muhaliflikten sıyrılıp iktidarı ele geçirmeye dönük güç biriktirilmeli, devlet sürekli tek hedef haline getirilmelidir. Bu açıdan Mahir Çayan'ın sözü devrimci politika için hala yakıcı ve uyarıcıdır.